

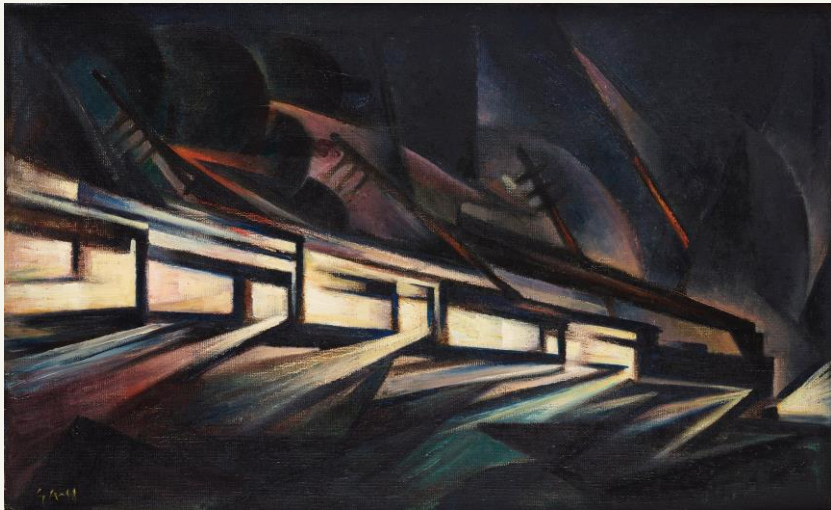

Hållbarhet och skalbarhet på Järnväg

Presentation till INOSE årsseminarium 2024

Välkomna

Ämnena för denna presentation:

- Järnvägen som ett system
- Skalbarheten i järnvägstransporter
- Hållbarhetsfördelarna
- Utmaningar och ny teknik

Intro - Kort om mig

- Teknisk specialist på SJ:s Fordonsdivision
- Civilingenjör Maskinteknik, master inom Spårfordon, examen 2018
- Arbetat i järnvägsbranschen sedan 2008, anställd på SJ sedan 2012

Järnväg

Systemegenskaper och skalbarhet

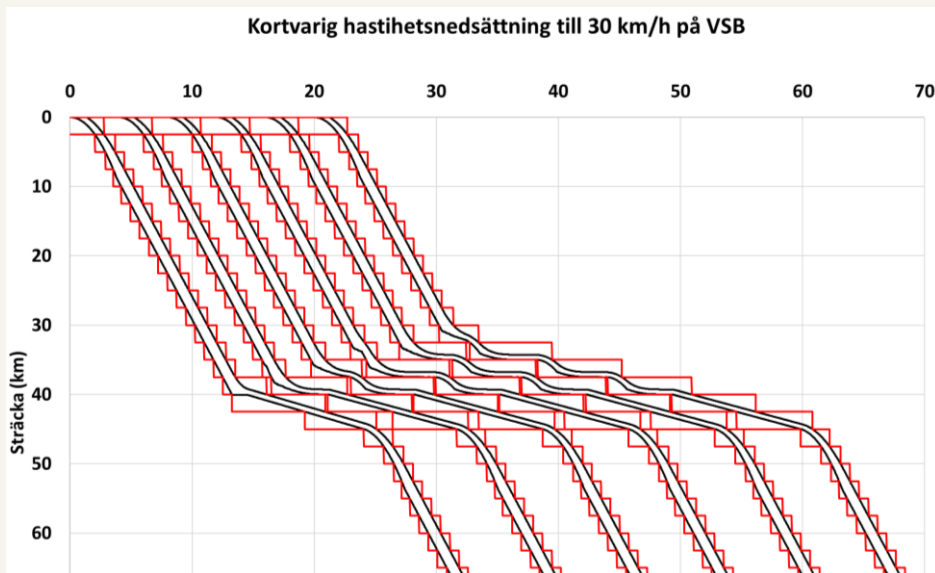
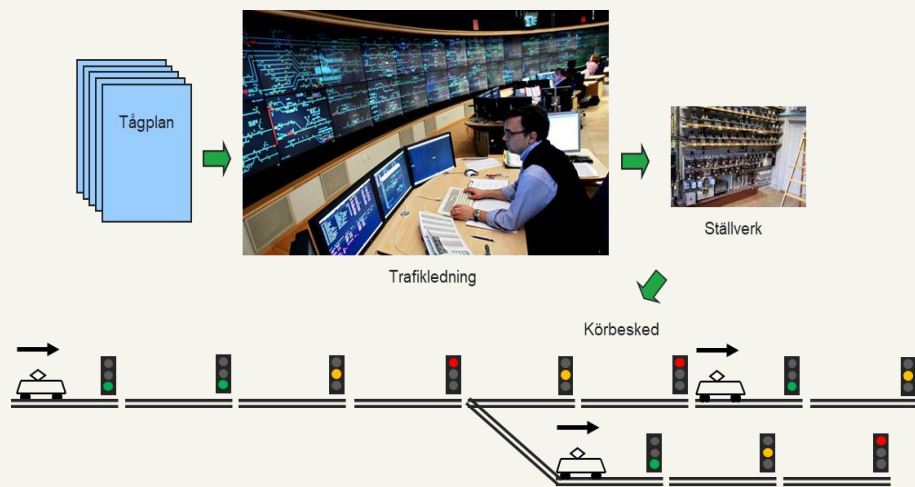

Vad är järnväg?

- Spårbunden trafik
  - Ett sammansatt transportsystem
- Kapacitet & effektivitet en funktion av
  - Spåren, växlar, ledningar, etc.
  - Signalsystemen
  - Fordonens (tågens) prestanda
  - Tidtabeller och trafikledning

Begränsade frihetsgrader

→ **Långa bromssträckor**
Signalsystem med förvarning för att säkert stanna vid höga hastigheter

→ **Säkerhetsavstånd mellan tåg**
Spåren är ofta delade i "block" där endast ett tåg får befinna sig åt gången

→ **Ett tåg kan inte själva välja väg**
Växlarna i spåren styrs av trafikledaren genom signal- och trafikledningssystem

→ **Inga omkörningar**
Högst kapacitet när alla kör lika snabbt. Störningar fortplantar sig i systemet

Robust och beprövad teknik

Många av lösningarna har sitt ursprung i 100-200 år gamla uppfinningar som succesivt vidareutvecklats och optimerats till den teknik vi använder idag.

→ **Infrastrukturen - Banorna**

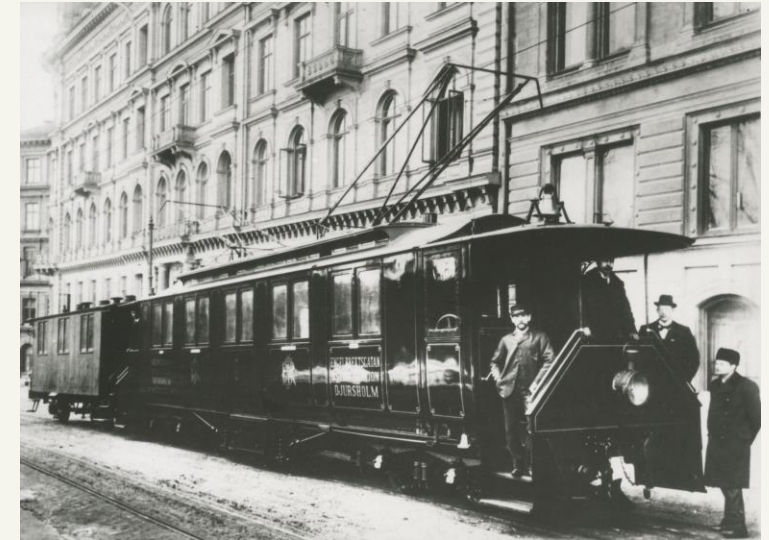
- Spåren och deras profiler, växlarna, kontaktledningar, etc.
- Förutsättningarna för höga hastighet, långa och tunga tåg

→ **Fordon - Tågen**

- Hjulprofiler, dynamiska beteenden, effekt och kraftförsörjning, etc.
- Tågen har bara blivit starkare, snabbare och säkrare

→ **Trafikledning – Signalsystem och planering**

- Signaler, ställverk, tågskyddssystem, tågledning, kapacitetsplanering, etc.
- Banornas kapacitet nyttjas effektivare och säkrare

Skalbarheten i järnvägssystemet

Hantering av variation i efterfrågan på transporter

- Fler avgångar & längre tåg vid ökat behov - färre avgångar och kortare tåg vid minskning
- Flexibla fordonsflottor kan tillåter flera olika användningsområden och utlåning
- Risk för att stora kapital blir låsta i fordon och infrastruktur som inte kan nyttjas effektivt
- Extremen är nedläggning av trafik och banor, men upprivning av hela banor ovanligare idag

Den maximala transportkapaciteten i systemet svår att snabbt skala upp

- Stora investeringar och långa ledtider för både nya och uppgraderade banor
- Uppgraderingsarbeten stör trafiken under tiden de pågår
- Nya fordon har också ledtider, men går snabbare att införskaffa än ny spårkapacitet

Järnvägens organisation i Sverige

Det statliga verket SJ bolagiserade och delades upp på 90-talet

- SJ AB idag en kommersiellt persontågsoperatör, med avkastningskrav
- Trafikverket (först Banverket) nytt statligt verk som infrastrukturförvaltare och trafikledare
- Jernhusen AB, fastighetsägare för stationshus, verkstäder och järnvägsfastigheter
- Flera avknoppningar av "gamla SJ", såsom Green Cargo, EuroMaint, m.fl.

Syftet med bolagiseringen och uppdelningen av SJ var ökad ekonomisk effektivitet. Men uppdelningen har också lett till nya utmaningar...

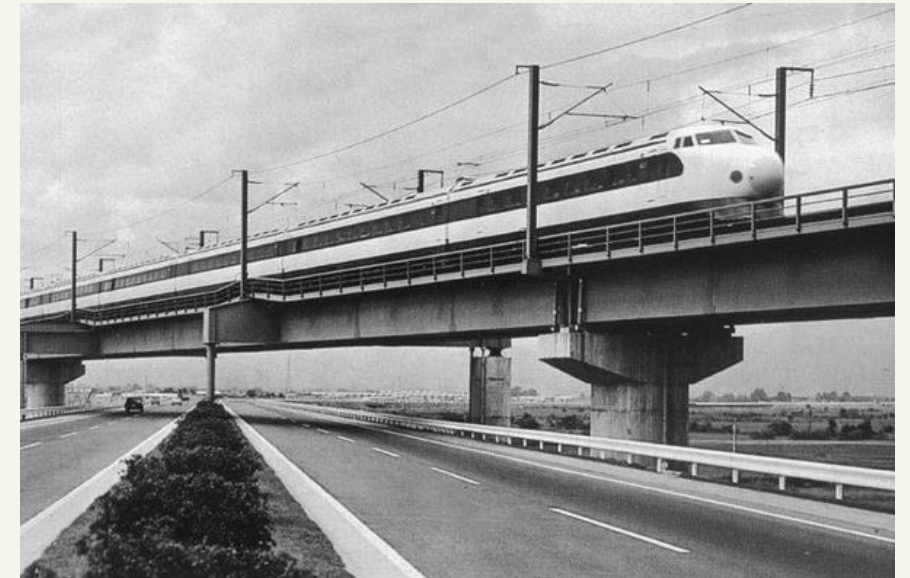
Vikten av systemtänk

- Uppdelningen i Sverige har lett till arbete i "stuprör" - Svårt att få nödvändig systemöversikt
- Stark politisk styrning av kritiska teknikinvesteringar – Ny och uppgraderad infrastruktur
- Ingen part har utpekat ansvar för optimering och utveckling av "hela" järnvägssystemet

→ Exempel på lyckade projekt med helhetstänk

- Japanska Shinkansen
- Men även Sveriges X2000 – mer än bara nya tåg

→ NATO-medlemskapet innebär nya krav och möjligheter

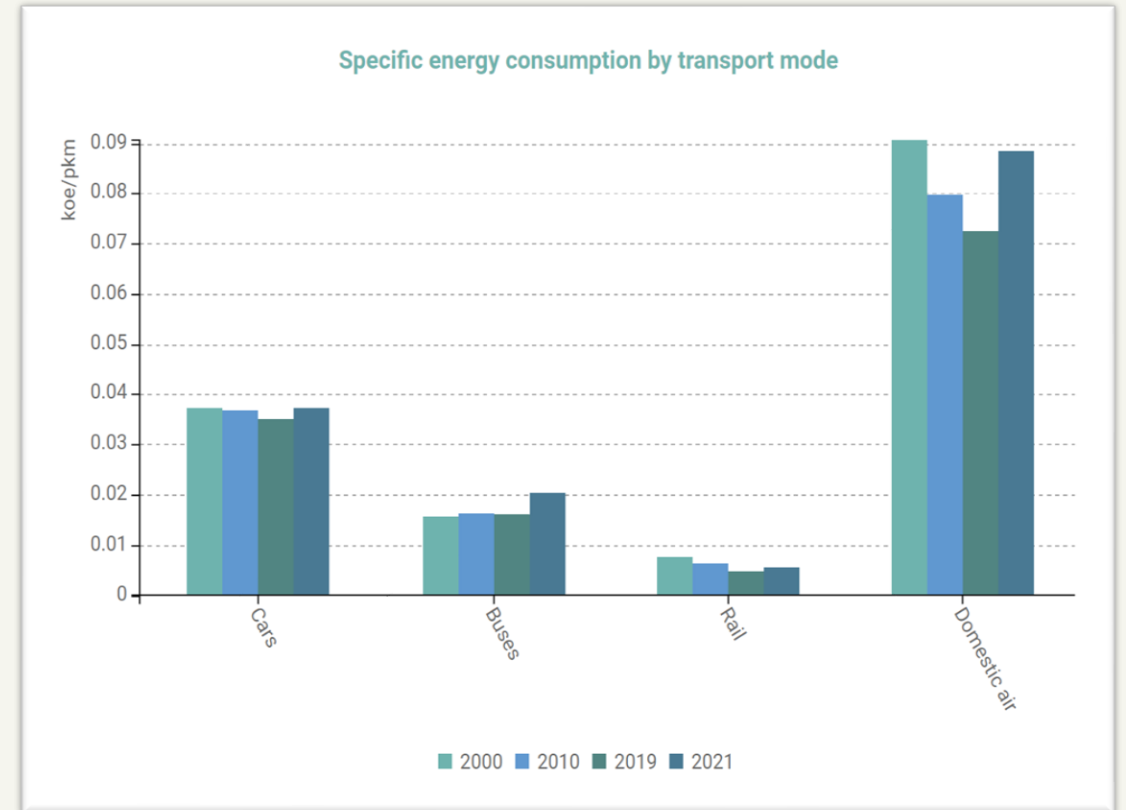
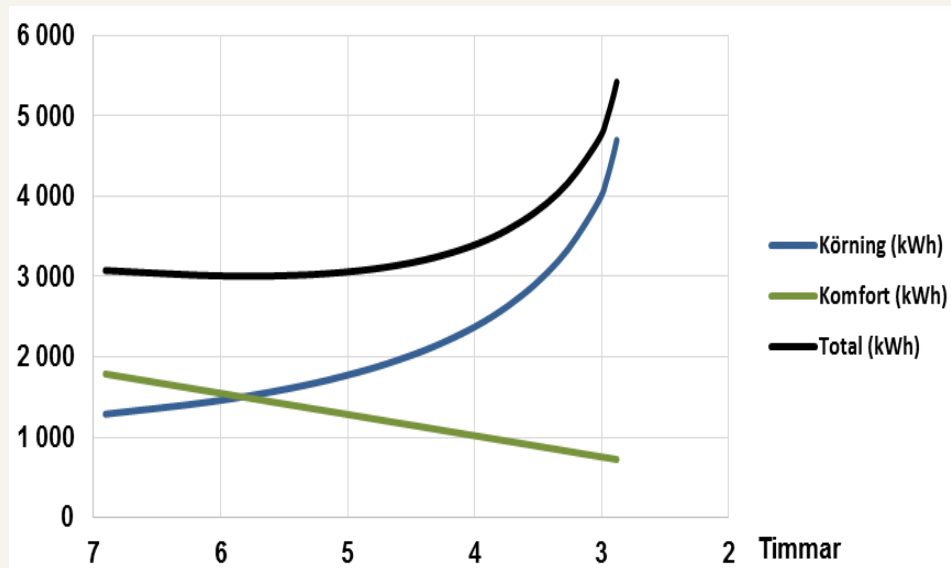
Hållbarhet

Järnvägens plats i framtidens transportlösningar

Låg energiförbrukning

- Låg energiförbrukning per ton/km
- Låga gångmotstånd (friktion och luft)
  - Många resenärer/gods som delar på resan

- Energiförbrukningen kan minskas avsevärt om restiderna tillåts öka...
- Men då skulle nog färre välja att åka tåg

Stor kapacitet på liten yta

Kapaciteten till stor fördel för

- Kollektivtrafik i och runt större städer
- Transportkorridorer mellan städer
- Tung godstransporter

Illustrerande exempel

- Stockholm Centrals "getingmidja"
- Malmbanans enkelspår

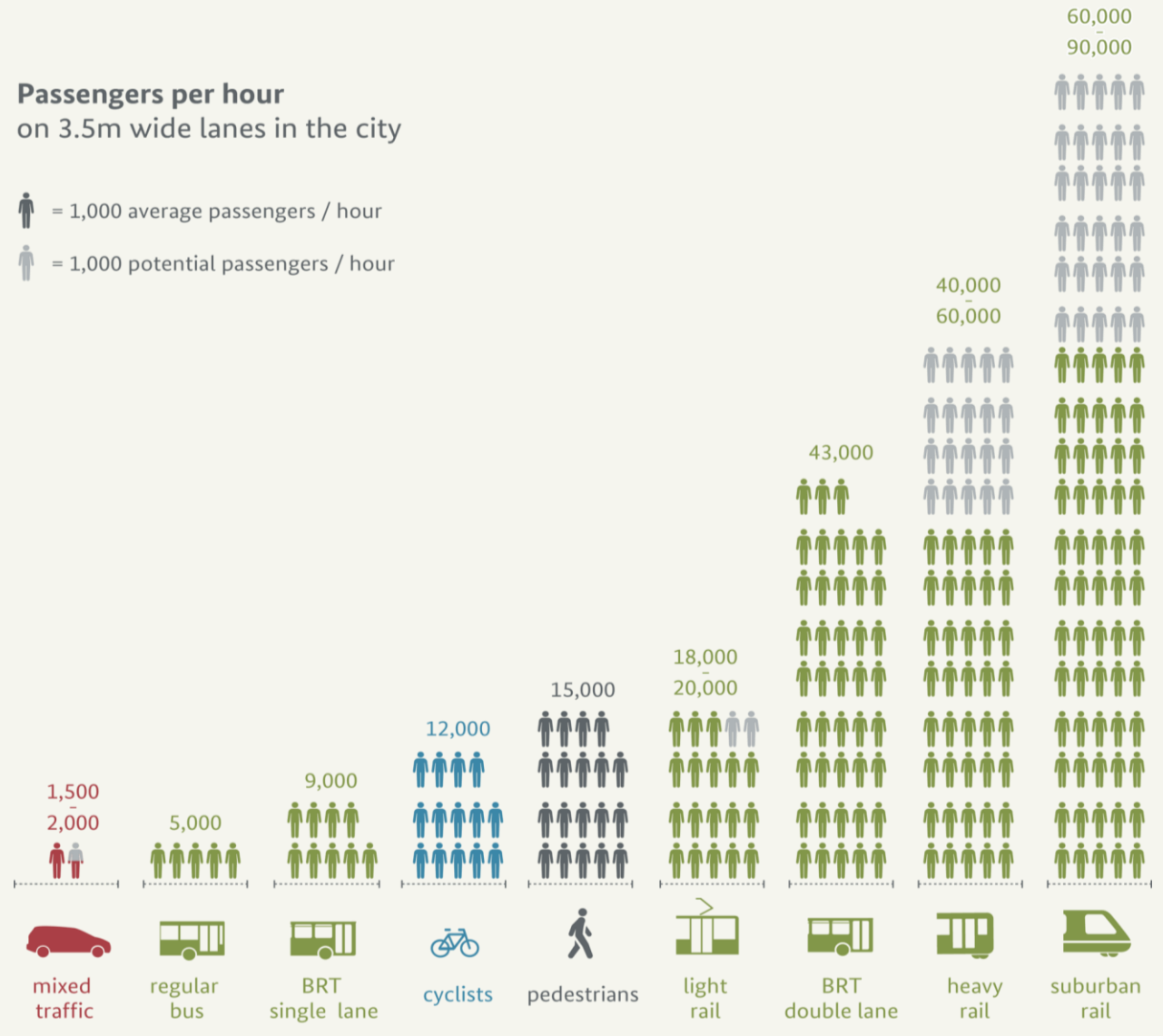

Illustration based on: Breithaupt based on Batma & Papendrecht (1991). Traffic operation of bicycle traffic, TU Delft. <http://www.uncrd.or.jp/content/documents/5594Presentation%203%20-%20Module%201%20-%20M:%20Breithaupt.pdf> (accessed 20.09.2018)

Elektrifiering – En ”färdig” energiomställning

→ Eldriften på järnväg ett faktum

- Siemens körde resenärer efter ellok 1879
- Stockholm-Göteborg elektrifierat 1926

→ Eldrift via infrastrukturen är fördelaktigt

- Alla energikällor tillgängliga i elnätet
- Höga verkningsgrader
- Höga effekter – starkare, snabbare fordon
- Har dock en viss sårbarhet

→ Bimodala el/diesel, batteri- och prov med vätgasfordon

- Används och testas för trafik på linjer där fullskalig elektrifiering inte är motiverat

Långa livslängder

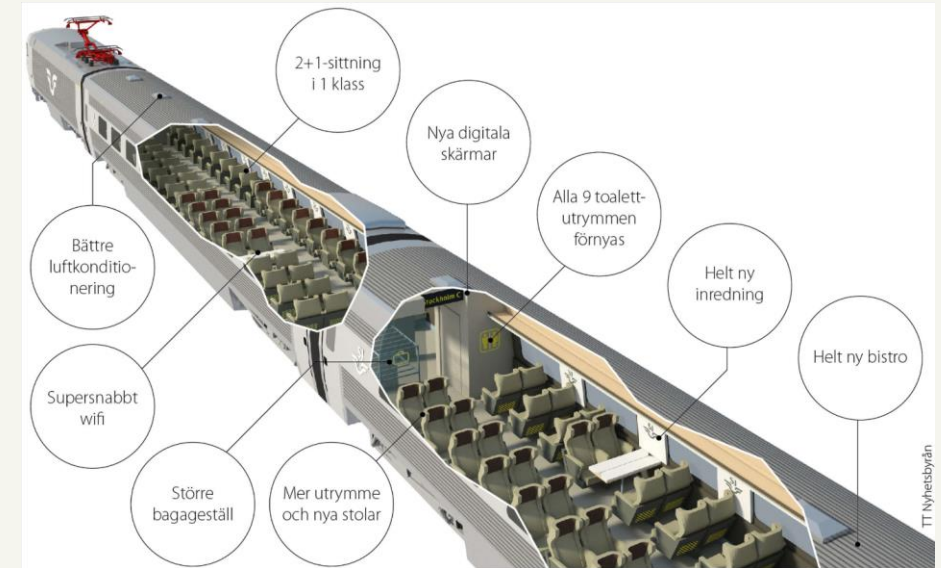
→ Infrastrukturen – Planeras långsiktigt

- Planeringshorisonter som sträcker sig 50+ år in i framtiden
- Nya järnvägar är ett "samhällsbygge"

→ Fordonen – Tåg byggs med livslängder på ca 30 år

- Vissa teknikersystem kan uppgraderas för att förlänga livslängderna
- Våra X2000 genomgår just nu en livstidsförlängning och uppgradering

→ Långa livslängder leder dock till att det dröjer lite mellan de stora teknikklyven

Kort om ekonomin i järnväg

Ekonomisk hållbarhet också en viktig faktor!

→ Järnväg kan ofta vara lönsamt

- Biljettförsäljning räcker dock inte alltid för att täcka kostnader
- Viss trafik får subventioner om den ses som samhällsnyttig
- Värdet som skapas av trafiken fångas inte alltid av trafikintäkterna

→ Exempel på privata järnvägssatsningar nu och historiskt

- Privata järnvägar ofta vertikalt integrerade system
- Har inkomster från trafiken, men också från fastigheter

Ny teknik inom järnvägen

→ Järnvägen dras med många gamla lösningar – på gott och ont

- Vissa dock mycket robusta - igen anledning att "återuppfinna hjulet"

→ De stora tekniksatsningarna ligger idag inom digitalisering och standardisering

- Nya signalsystem och standardisering av teknik för gränsöverskridande trafik inom EU/EEC
- Nya verktyg för styrning av trafik, planering av tidtabeller och tilldelning av kapacitet
- Digitalisering av underhåll, genom tillståndsövervakning och digitala systemstöd

Järnvägens "begränsade frihetsgrader" lämpar sig också mycket väl för automatisering!

Automatisering – Nästa stora kliv

→ Självkörande tåg – Ökad punktlighet och energieffektivitet

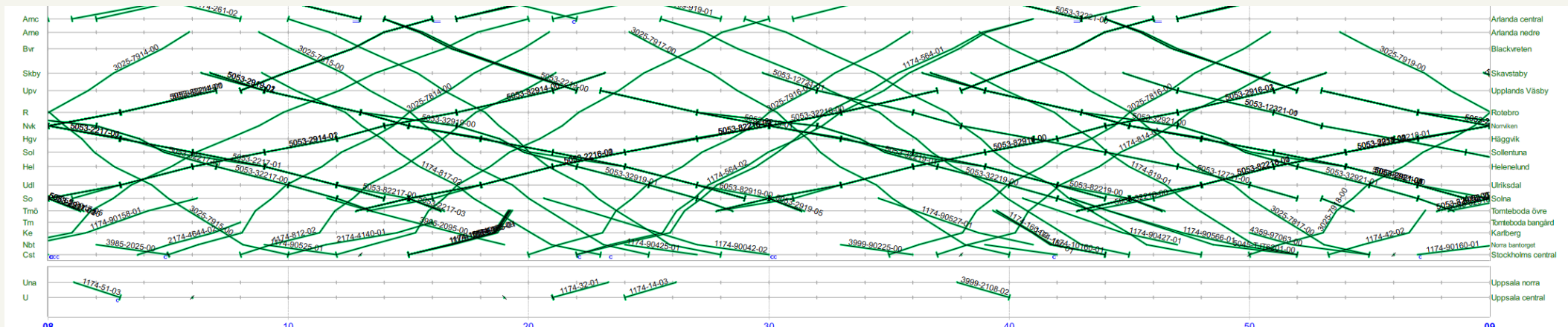
- Finns i flera metro-system, organisatoriska utmaningar kvarstår för de större järnvägsnäten

→ Signalsystem med "moving block" - Stora ökningar i kapacitet

- Järnvägens "blocksträckor" elimineras, tågen kommunicerar sin position med varandra

→ "Självkörande järnväg"

- AI/Algoritmstyrda tidtabeller, spårtilldelning, trafikledning, hantering av störningar, omplantering etc.

Kompetensförsörjning – Stora behov nu och framöver

- Järnvägsbranschen i Sverige står inför utmaningar i rekrytering och kunskapsbyggande
  - Flera initiativ i Svenska järnvägsbranschen om att nå ut till studenter och arbetssökande
  - Nya utbildningar startade med ökat fokus på systemfrågor – Skapa järnvägsingenjörer
- Den stora digitaliseringsarbetena kräver också helt nya kompetenser
  - Färdigheter inom ny IT-teknik och AI men även förståelse för järnvägens systemegenskaper
- Uppdelningen i Sverige mellan olika aktörer, företag och myndigheter en utmaning
  - Flera samarbetsforum igångsatta för att identifiera och jobba mot gemensamma mål
  - Nödvärdigt att lyfta och sprida kunskap om systembehoven hos politiker och beslutsfattare

Avslutande sammanfattning

→ Järnvägen är här för att stanna

- Stora hållbarhetsfördelar, både för miljön och samhället
- Kommer fortsätta fylla viktig roll i framtidens transportsystem

→ Utmaningarna är stora men inte oövervinnerliga

- Tekniken är enkel, men systemen komplexa
- Ökad tillgänglighet och effektivitet är möjligt med ny teknik
- Ökat samarbete mellan aktörerna i systemfrågor en förutsättning
- Kunskap om systemet måste spridas för att möjliggöra utveckling

FÖR SVERIGE FRAMÅT